

Sử dụng tư liệu lịch sử gốc trong dạy học môn Giáo dục địa phương ở tỉnh Thừa Thiên Huế

Trần Thị Hải Lê*, Lê Thị Liên Hạ**

*TS. Khoa Lịch sử, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế

**GV Trường THCS Thống Nhất, Tp Huế, tỉnh Thừa Thiên Huế

Received: 7/12/2023; Accepted: 14/12/2023; Published: 22/12/2023

Abstract: Based on the analysis of theoretical issues about original documents and content of local education in Thua Thien Hue province, the article proposes measures to use original historical documents in teaching local education in Thua Thien Hue province.

Keywords: Original documents, Local education, Thua Thien Hue province.

1. Đặt vấn đề

Là một môn học bắt buộc trong Chương trình Giáo dục phổ thông 2018, Giáo dục địa phương (GDĐP) là những vấn đề cơ bản hoặc thời sự về văn hoá, lịch sử, địa lí, kinh tế, xã hội, môi trường, hướng nghiệp,... của địa phương bổ sung cho nội dung giáo dục bắt buộc chung thống nhất trong cả nước, nhằm trang bị cho học sinh (HS) những hiểu biết về nơi sinh sống, bồi dưỡng cho HS tình yêu quê hương, ý thức tìm hiểu và vận dụng những điều đã học để góp phần giải quyết những vấn đề của quê hương. Để dạy học có hiệu quả các nội dung liên quan đến lịch sử, giáo viên (GV) phải sử dụng nhiều tư liệu khác nhau, trong đó ưu tiên các loại tư liệu gốc – “dấu vết trực tiếp” của lịch sử.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm

**Tư liệu lịch sử:* Là những dấu tích của con người trong quá khứ, được lưu lại tới ngày nay dưới nhiều dạng thức khác nhau, như: truyền miệng, hiện vật, chữ viết.

**Tư liệu gốc:* “Tư liệu lịch sử gốc là tư liệu lịch sử mang những thông tin đầu tiên về sự kiện lịch sử được phản ánh lại, ra đời cùng thời gian và không gian của sự kiện lịch sử đó, là bằng chứng gần gũi, xác thực nhất của lịch sử. Tư liệu lịch sử gốc mang giá trị đặc biệt mà không một loại tài liệu nào có được” [2; tr.109].

2.2. Đặc điểm của môn GDĐP tỉnh Thừa Thiên Huế

GDĐP tỉnh Thừa Thiên Huế (TTH) được xây dựng đủ 35 tiết/khối lớp (trong đó gồm 31 tiết thực dạy, 4 tiết kiểm tra đánh giá định kì), được giảng dạy từ lớp 6 đến lớp 9, là nội dung giáo dục có giá trị như một môn học bắt buộc.

Môn GDĐP tỉnh TTH nhằm trang bị cho HS

những hiểu biết cơ bản về lịch sử, văn hóa truyền thống, các vấn đề về địa lí, kinh tế, chính trị - xã hội, môi trường, con người của TTH. Thông qua đó bồi dưỡng cho HS tình yêu quê hương, đất nước, tìm hiểu và vận dụng những kiến thức đã học để góp phần bảo tồn những giá trị văn hóa Huế, xây dựng văn hóa, kinh tế - xã hội tỉnh TTH ngày càng phát triển giàu mạnh.

Mỗi khối lớp có 01 cuốn tài liệu GDĐP, nội dung bao hàm các lĩnh vực về lịch sử, văn hóa địa phương; các vấn đề về địa lí, môi trường, kinh tế, chính trị - xã hội của địa phương gồm các mạch kiến thức về Lịch sử - Văn hóa, Văn học, Nghệ thuật, Địa lí - Môi trường, Kinh tế - Chính trị - Xã hội. Chương trình được thiết kế theo các chủ đề, trong mỗi chủ đề có thể thiết kế theo từng bài học.

Mạch nội dung Lịch sử - Văn hóa bao gồm các chủ đề sau:

Lớp 6: Chủ đề: Thừa Thiên Huế - Một vùng đất cổ xưa (8 tiết), gồm 3 bài.

Lớp 7: Chủ đề: Thừa Thiên Huế từ thế kỉ X đến thế kỉ XVI (8 tiết), gồm 2 bài.

Lớp 8: Chủ đề: Thừa Thiên Huế từ cuối thế kỉ XVI đến đầu thế kỉ XX (9 tiết), gồm 2 bài.

Lớp 9: Chủ đề: Thừa Thiên Huế từ năm 1918 đến nay (9 tiết), gồm 3 bài.

2.3. Các loại tư liệu lịch sử gốc trong dạy học mạch nội dung Lịch sử - Văn hóa của môn GDĐP tỉnh TTH

Xét về hình thức và nội dung phản ánh, tư liệu lịch sử gốc được chia làm 4 loại chính:

- Tư liệu hiện vật là những dấu tích vật chất của người xưa còn giữ được trong lòng đất hay trên mặt đất như các công trình kiến trúc, các tác phẩm nghệ thuật, đồ gốm, ... Tư liệu hiện vật không chỉ là bằng

chúng giúp chúng ta tìm hiểu và dựng lại lịch sử mà còn được sử dụng để kiểm chứng các tư liệu viết. *Ví dụ:* Bệ thờ Vân Trạch Hòa, Bộ Chóp tháp Champa Linh Thái...

- Tư liệu chữ viết là những bản ghi, tài liệu chép tay hay sách được in, khắc chữ.. Ví dụ: Bia tiến sĩ ở Văn miếu Huế, thơ văn trên kiến trúc cung đình Huế...

- Tư liệu hình ảnh gồm hình vẽ, tranh, ảnh, băng hình, bản đồ... Nguồn tư liệu này phản ánh khá trung thực về đời sống vật chất và tinh thần của con người trong quá khứ. *Ví dụ:* Tranh, ảnh chân dung các vị vua nhà Nguyễn, Đại Nam nhất thống toàn đồ...

- Tư liệu ghi âm, ghi hình: Đây là loại tư liệu mới xuất hiện cùng với xã hội hiện đại. Loại tư liệu này cho phép nghe và nhìn thấy hiện thực trong qua các thiết bị kỹ thuật một cách chân thực, gần như đầy đủ các sự kiện, hiện tượng xảy ra.... *Ví dụ:* phim tư liệu chiến dịch Huế - Đà Nẵng (1975)...

2.4. Biện pháp sử dụng tư liệu lịch sử gốc trong dạy học mạch nội dung Lịch sử - Văn hóa của môn GDDP tỉnh TTH

2.4.1. Sử dụng tư liệu lịch sử gốc để tổ chức hoạt động khởi động

Trong quá trình dạy học, hoạt động khởi động có vai trò quan trọng nhằm tạo hứng thú, động cơ học tập cho HS, như Khổng Tử đã từng nói: *Biết mà học, không bằng thích mà học, thích mà học không bằng vui mà học*. Mặt khác, lý luận hiện đại quan niệm dạy học là một quá trình kiến tạo, GV cần hướng dẫn HS huy động kiến thức, kỹ năng làm tiền đề tiếp nhận kiến thức mới. Vì thế, mặc dù chỉ là một khâu nhỏ, nhưng đây là hoạt động khởi động, đặt nền móng và gắn bó với các hoạt động còn lại của tiến trình dạy học, nên không thể bỏ qua. Đặc biệt đối với Lịch sử - môn học được cho là khô khan, thì việc tạo ra ở HS niềm say mê, mong muốn tìm hiểu kiến thức ngay từ đầu lại càng quan trọng.

Ví dụ: Khi dạy Hoạt động 1. *Những dấu tích về thời nguyên thủy* (Bài 1. Dấu tích thời nguyên thủy ở TTH, lớp 6), GV sử dụng trích đoạn trong “Khảo cổ học vùng đất Huế” của đài truyền hình TRT (<https://www.youtube.com/watch?v=R217pOtqqR0>), yêu cầu HS xem và trả lời các câu hỏi:

- Người cổ xưa đã sinh sống trên đất TTH từ khi nào?

- Những di vật nào của người nguyên thủy được tìm thấy và tìm thấy ở đâu trên đất TTH?

Trên cơ sở câu trả lời của HS, GV nhận xét và dẫn dắt vào bài mới: Theo nghiên cứu của các nhà khảo

cổ học, trên mảnh đất TTH có khá nhiều dấu tích công cụ đá của người nguyên thủy, điều đó khẳng định nguồn gốc lâu đời của vùng đất này. Vậy các công cụ đồ đá và đồ gốm thời nguyên thủy được tìm thấy trên địa bàn tỉnh TTH có đặc trưng nào? Việc tìm thấy dấu tích rìu, bôn đá ở nhiều địa phương trên địa bàn TTH chứng tỏ điều gì?

Sử dụng những hiện vật gốc phản ánh chính xác các sự kiện, hiện tượng không chỉ góp phần tạo hứng thú, động cơ học tập, mà còn giáo dục cho HS niềm tự hào về truyền thống lịch sử lâu đời của quê hương.

2.4.2. Sử dụng tư liệu lịch sử gốc để tổ chức hoạt động hình thành kiến thức mới

Hình thành kiến thức mới là hoạt động chính trong tiến trình dạy học giúp HS xây dựng kiến thức mới trên cơ sở đối chiếu kiến thức, kinh nghiệm sẵn có với những hiểu biết mới... Mục tiêu của bài học đạt được hay không phụ thuộc rất lớn ở bước này. Thông qua việc tham gia vào chuỗi hoạt động học, HS được tìm hiểu nguồn tư liệu lịch sử phong phú để tái hiện quá khứ, nhận thức lịch sử, đưa ra suy luận, đánh giá về bối cảnh, nguồn gốc, sự phát triển của sự kiện, hoạt động của nhân vật. Từ đó, HS tìm kiếm sự thật lịch sử một cách khoa học, chiếm lĩnh kiến thức, kỹ năng mới và phát triển các phẩm chất, năng lực. Trong dạy học kiến thức mới, GV sử dụng tư liệu gốc theo hai chức năng:

- Chức năng minh họa: GV sử dụng tư liệu gốc giúp cho trực quan hoá kiến thức, từ đó hình thành biểu tượng lịch sử chính xác cho HS.

Ví dụ: Khi dạy Hoạt động 1. *Những dấu tích về thời nguyên thủy* (Bài 1. Dấu tích thời nguyên thủy ở TTH, lớp 6), GV sử dụng hình ảnh chụp bôn và cuốc đá (A Lưới) để giúp HS hình dung chính xác công cụ bằng đá được tìm thấy ở TTH.

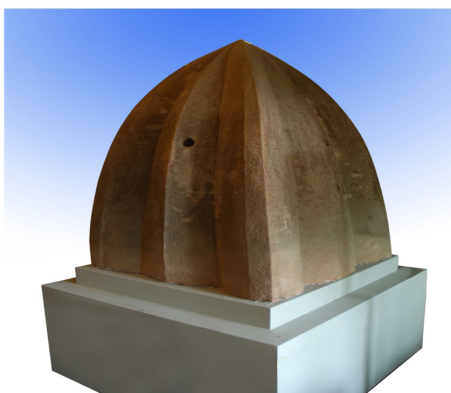
[Nguồn: <https://thuathienhue.gov.vn>]

- Chức năng nguồn tri thức: GV hướng dẫn HS đọc hiểu, giải mã các văn bản lịch sử (kênh hình,

kênh chữ, hiện vật lịch sử,...), từ đó tái hiện quá khứ, nhận thức sự thật lịch sử, trở thành “người đóng vai lịch sử”, hay “người làm lịch sử” để khám phá kiến thức lịch sử, vận dụng sáng tạo những hiểu biết về lịch sử, văn hoá, xã hội của quê hương.

Ví dụ: Khi dạy *Mục 1.3.1. Dấu ấn văn hoá Chăm-pa* (*Mục 1.3. Tình hình văn hoá, Bài 2: TTH thời Lê sơ và dấu ấn chúa Tiên, lớp 7*), GV yêu cầu HS hình ảnh Chóp Tháp Champa Linh Thái, kết hợp với đọc mục Em có biết để trả lời câu hỏi sau:

- Chóp Tháp Champa Linh Thái được tìm thấy ở đâu, có niên đại nào?
- Miêu tả về Chóp Tháp Champa Linh Thái.
- Nêu những điểm nổi bật về Chóp Tháp Champa Linh Thái

[<http://baotanglichsu.thuathienhue.gov.vn>]

Qua việc quan sát hiện vật, đọc tài liệu, HS sẽ khai thác thông tin các thông tin để hoàn thành nhiệm vụ học tập:

- Bộ Chóp tháp Champa Linh Thái được tìm thấy tại phế tích đền - tháp Linh Thái, xã Vinh Hiền, huyện Phú Lộc, tỉnh Thừa Thiên Huế, có niên đại thế kỷ XII – XIII.
- Bộ chóp tháp gồm có hai phần Chóp tháp và Bệ chóp tháp. Mặc dù có một số hiện vật Chóp và Bệ chóp tháp Champa được biết đến ở miền Trung nước ta nhưng về kích thước thì bộ Chóp tháp Champa Linh Thái thuộc dạng lớn nhất. Phần Chóp tháp được chế tác theo biểu tượng búp sen cách điệu trên một bệ vuông có kỹ thuật cao mà không gập ở bất kỳ hiện vật nào được biết cho đến nay trong văn hóa Champa.

Từ đó, HS hiểu được Chóp tháp Champa Linh Thái là hiện vật gốc độc bản có giá trị đặc biệt về mặt lịch sử, văn hóa, nghệ thuật điêu khắc và thẩm mỹ..., được Thủ tướng Chính phủ ra Quyết định công nhận Bảo vật Quốc gia.

2.4.3. Sử dụng tư liệu lịch sử gốc trong hoạt động củng cố, vận dụng

Trong hoạt động củng cố, GV yêu cầu HS làm các “bài tập” cụ thể giống như “bài tập” trong bước hình thành kiến thức để diễn đạt được đúng kiến thức hoặc mô tả đúng kỹ năng đã học bằng ngôn ngữ của riêng mình. Bên cạnh đó, DHLS đang thực hiện bước chuyển từ tiếp cận nội dung sang tiếp cận năng lực, nghĩa là từ chỗ quan tâm đến việc HS học được cái gì đến chỗ quan tâm HS vận dụng được cái gì qua việc học. GV có thể hướng dẫn HS vận dụng tư liệu gốc vào học tập và thực tiễn cuộc sống thông qua hệ thống nhiệm vụ phong phú: Bài tập, tình huống đóng vai, hoạt động trải nghiệm để thực hiện dự án học tập...

Ví dụ: Sau khi dạy xong Bài 3. TTH thời kì Chăm-pa (lớp 6), GV yêu cầu HS sử dụng hình ảnh về các hiện vật gốc của thời kì Chăm-pa để thiết kế một trong các sản phẩm học tập sau:

- Thiết kế poster để giới thiệu các di tích tiêu biểu của văn hoá Chăm-pa trên đất TTH.
- Thiết kế tờ rơi để giới thiệu một số hiện vật Chăm-pa ở Bảo tàng Cổ vật Cung đình Huế.
- Thiết kế tour du lịch để tham quan các di tích, hiện vật của văn hoá Chăm-pa trên đất TTH trong 2 ngày.

3. Kết luận

Tư liệu gốc là tư liệu cung cấp những thông tin đầu tiên và trực tiếp về sự kiện lịch sử. Đây là nguồn tư liệu đáng tin cậy nhất khi tìm hiểu quá khứ. Cho nên, sử dụng tư liệu gốc trong dạy học GDĐP không chỉ thực hiện nguyên tắc cơ bản của khoa học lịch sử là thông qua tư liệu để tái hiện và giải thích lịch sử, mà còn giúp HS hiểu biết sâu sắc về nguồn tư liệu phong phú của lịch sử quê hương. Qua đó, bồi dưỡng cho HS tình yêu quê hương, đất nước, ý thức tìm hiểu và vận dụng những kiến thức đã học để góp phần bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa Huế.

Tài liệu tham khảo

1. Hoàng Phê (Chủ biên) (2000), *Từ điển tiếng Việt*, NXB Đà Nẵng.
2. Trịnh Đình Tùng (2005), *Hệ thống các phương pháp dạy học lịch sử ở trường Trung học cơ sở*, NXB ĐHSP, Hà Nội.
3. Ủy ban nhân dân tỉnh Thừa Thiên Huế (2022), *Quyết định Số: 928/QĐ-UBND về việc điều chỉnh khung chương trình tài liệu giáo dục địa phương tỉnh TTH - cấp THCS*, Thừa Thiên Huế.